

5.

Kedves barátom,

veszély lebeg fejem fölött, lehet hogy a többi fogolylyal engem is elvisznek, azért könyörögnöm kell kegyelemért, és pedig mindjárt. Kérlek, légy ma 9-kor délelőtt otthon, és készülj elmenni Haynauhoz; együtt fogtok menni Leander, Samu és még egy két pap. A dolog vezetését, és előterjesztését Leander vállalta el. Tegnap a Gvárdián volt másod magával Haynaunál, ez szívesen fogadta őket, s megdicsérte, hogy részvéttel viseltetek másnak baja iránt, tehát nektek sincs mit tartani valami rosztól. Kérlek ne tagadd meg barátságos és atyafias kívánságomat,

Pest dec. 26. 1849.

barátod

Czuczor Gergely.

(T. cz. Jedlik Ányos, egyetemi tanár úrnak, *Helyben*).

Közli: GÁLÓS REZSŐ.

MAGYAR ÍRÓK LEVELEI GRÓF SZÉCHENYI FERENCHEZ.

(Első közlemény.)

Gróf Széchenyi Ferenc rendkívül nagyterjedelmű levelezését mindeddig csak részben dolgozták fel. Sebestyén Gyula *Gróf Széchenyi Ferencz levelezése könyvtári ügyekben* címen adott ki belőle szemelvényeket,¹ Esztégár László pedig Bartsay Ábrahámnak a grófhoz írott leveleit tette közzé.² A magyar germanisztika ugyan több figyelmet fordított Széchenyi hagyatékára, de természetszerűen inkább csak a külföldi vonatkozású levélananyagból közölt egyet-mást.³ Ezenkívül a magyar tudomány csak elvétve foglalkozott e nagybecsű anyaggal.⁴

Ez teszi érthetővé, hogy Széchenyi Ferenc hagyatékában még aránylag sok értékes kiadatlan levél van. Közlésem természetesen csak kis része a meglevő anyagnak.⁵ Mindazonáltal, úgy hiszem, sikerült a figyelemreméltóbb darabokat kiválogatnom; ezek különböző értékűek ugyan, de mégis mindannyian becsesek. Különösen Bárótzai Sándor három levele jelentős, mivel a testőr-írónak csak kevés levele maradt ránk. Bárótzai alkímista tevékenységéről eddig csak igen keveset tudtunk; általam közölt levelei sem tájékoztatnak kimerítően, mégis több becses felvilágosítást nyújtanak az aranycsináló Bárótzai sok, eddig ismeretlen jellemvonásáról. Bárótzai mint rózsakeresztes nemcsak az alkímia délibábos ábrándjaival foglalkozott, hanem

¹ Magyar Könyvszemle, 1891.² Történelmi Tár, 1908.³ V. ö. Bleyer Jakab, *Friedrich Schlegel am Bundestage in Frankfurt. München—Leipzig 1913. U. a., Friedrich Leopold Graf zu Stolberg und Graf Franz Széchenyi. Köln 1932. (Különlenyomat Volkstum und Kulturpolitik. Eine Sammlung von Aufsätzen gewidmet Georg Schreiber c. munkából).*⁴ E kapcsolatban szabad tán megemlítenem, hogy más alkalommal Weinhofer József, Jordánszky Elek s mások leveleit Széchenyi Ferenchez fogom publikálni.⁵ A közölt levelek a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában vannak. (Széchenyi levéltár, 6102. és 6103. fasc.).

egész érzelmvilága misztikus befolyások alá került. A francia felvilágosodás egykori tanítványa valóban nagyon eltávolodott régi felfogásától.

A többi levél értéke nem mérhető össze Bárótzai leveleivel, mindazonáltal tudásunkat több tekintetben gyarapítják.

A levelek kommentálására sajnos nem tudtam annyi gondot fordítani, amennyit szerettem volna, mivel Bécsben a szükséges segédeszközök nagyobb-részt hiányoztak.

* * *

Bárótzai Sándor levelei Széchenyihez.

1.

Kegyelmes Uram!

Azon tisztelettel teljes szeretettől, mellyel Excellentiához kaptasoltatam [sic!], inditattván, bátorkodom Török Generalis Urnak hozzám ./' eresztett levelének mássát Excellentiáddal közleni, melyből méltoztatik meg látni, minémü légyen értelme. Igaz, Kegyelmes Uram, hogy ily fontos dologban ereszkedni, nagy maga meg gondolatát kíván; tekéntvén kiváltképpen a hozzája kötött nagy summát, sok tsalárd példák méltán akárkit is hátra tartoztathatnak benne: de itt a Conditio, mellyet tésznek, láttatik a dolog valóságáról kezességet vállalni magára. Mindennémü praecautiot meg tévén; a munkát mely, mint maga erőssiti kevés napok alatt véghez mégyen, egy néhányszor ujra dolgozván; a hozzája kívántató ingredientiaikat külömb külömbféle helyeken vásárolván, a hozzája járulo szereket jól meg vizsgálván, batországban [sic!] tenné az embert, minden közzibe tsuszható tsalárdság ellen. Egyedül a summának nagy volta tarthatná még az embernek elméjét függöbben: de lehet reménleni, hogy ebből talám még el engedne, minekutánna pedig a Manipulatiot meg tanulta az ember, nagy quantitas arannyal (ha lehet nagyban tractálni) egy néhányszor ki dolgozván, önnön a productumból lehetne a stipulált summának egy részét ki fizetni kivált ha nem egyszersmind, hanem szerenként lehetne le tenni, melyre nem kételkedem hogy reá ne menne az arcanumnak possessora.

Ollyanak esmérvén Excellentiád szívét, mely — egyedül érdemes ily nagy consequentiájú mesterségnek bírására, kívánnám hogy Excellentiád kezében eshetne, a ki sok érdemes szükölködöknek hasznára igyekezné aztat fordítani. Minthogy pedig Excellentiádnak nem engedné hivatallya, leg aláb most, erre érkezni [sic!], ugy Kapuváry érdemes atyánkfiát, ki Excellentiádtól ugys nem mesze vagyon, és most minden foglalatosság nélkül él oda haza, ennek folytatására igen alkalmatosnak itelném, mind capacitássára, mind pedig hívségére nézve. Méltoztassék Excellentiád a dolgot titokban tartani, valamint szintén magamis, ki most oda ki Badenben edgyütt lévén Ságy kedves hazánkfiával, még nékie sem jelentetem semmitis rolla, bár tudgyamis minémü köteleességgel viseltessék Extellentiádoz. El várván pedig erről méltoztatando válaszáat, tellyes tisztelettel vagyok, az esméretes szent számban

Excellentiádnak

Béts 57¹³×85.
7

alázatos szolgálója
Bárótzai

Copia.

P. P.

En Bétsben meg betegedvén 's elkerülhetetlenül le költetett jönnem némely Processusom miatt, mely a Fiscussal vagyon a királyi Táblánál, éppen utolsó nap hogy el jöttem, bizonyos dologban jött hozzám Augspurgból egy joakarom és esmerősöm, mellyet máskép is nagy munkásnak már esmértem. ez meg szollított, hogy egy processussa légyen melylyel kevés munkával és kevés költséggel és rövid idő alatt egy márk aranyot meg lehetne duplázni, ha adnék nékie 6. ezer ar[anyat] azonnal meg tanetonna az Ember mind addig egy pénzt sem kevés az kezében venni tsak securitást méglen valosaggal meg nem tanettya aztat a ki által veszi a Processusst, az realitásrol pedig en tudom leg kissebb kétség sem lehet. Nékem pénzem nintsen de adosságban sem akarom magamat verni öregségemben 65 esztendos [sic!] Ember már tsak a más világrul gondolkozzék mint sem nagy gazdagságrul: nem volnaé Kapitány Ur[amna]k oly jo pénzes esmerősse kinek etzet nagy titokban lehetne ki nyilatkoztatni, mert ha én irnék nékie ő azonnal le jönne, mellyel a midőn ezen titkot kérném magában tartani tessék szives affectiojában ajánlott változtathatatlanul maradok

Bizodalmas kedves kapitány Ur[amna]k

régi igaz kötöles [sic!] szolgálja

Török Antal.

(Negyedretű iv, a melléklet külön lapon. Boríték nincs.)

2.

Béts 18^a 7^{br.} 792.

Kegyelmes Uram!

Hozzám eresztve méltoztatott Uri levelét, Excellentziádnak, vettem tellyes tisztelettel, melyre hogy oly későre válaszlak [sic!], ezerszer engedelméért esdeklek. Nem gorombaságból ejtettem ezen szarvas hibát, hanem akkor, sok foglatatosságaim között félretévén a levelet, meg valloim igazán Excellentziádnak, mint a meg holt úgy el felejtkeztem rolla, míg tegnap-előtt valamit keresvén asztalomon, történetből kezemben akadott ezen ostobaságonnak bizonyysága.

Valamint Toth Ferentz¹ Urnak mondottam itt létében úgy Excellentziádnak is batorokodom udvarolni azzal, hogy a Hertzeg most azt a rendelést tette, hogy minden Vármegye részéről, a mennyiben tsak lehetséges légyenek a proportione a Gárdában. Már pedig Nemess [sic!] Soprony Vármegye részéről, sőt az egész Gárdánalis semmi vacantia nem lévén, a Hertzeg maga sem segélyithetne az ifu Tothon; hanem már egy darab időtől fogva hallatik, hogy a Gárdát talám meg szaporitanák, mely alkalmatossággal reménlhetné bé férhetését. Javasoltam volt Tóth Urnak, hogy ha a Hertzeg télre kelve, mint lehet reménleni, Bétsben jön, mutassa bé fiát Ő Hertzegségénél, és kérje praenumeráltatását, mely minden történetre fog használni, akár neveltessék a Gárda száma, akár a mostaniban légyen üress hely.

¹ Valószínűleg a csásfordi Tóth család egyik tagjáról van szó. L. Nagy Iván, *Magyarorsz. csal.* XI. k. 275—76. l.

A dolognak kívánt kimenetelét még nagyobbban segélytené azis, ha az ifiat az alattis valamelyik itt fekvő Regimentbe Cadétnak adnák. Tett hibámnak ujrais engedelmét kérvén, tsorbásíthatatlan tisztelettel vagyok

Excellentziádnak

alázatos szolgálja

Bárótzsi

(Negyedréti fv. Boríték nincs.)

3.

Kegyelmes Uram!

Mínthogy méltoztatott volt Excellentziád parantsolni, hogy igyekezném egy olyan embert keresni, ki a kis Grofnak¹ a Chymiában letzkéket adhatna bátorkodom ezen levelem meg-ado szegény legényt Excellentziádnak ajánlani, ki minthogy maga is Patikárius volt, mind azokat a kézfogásokat, mellyek a Chymiában meg kívántatnak taníthattya.

Ennek az embernek nem tsak abból áll legfőbb érdeme és tárdgya, hogy a Chymiában letzkéket adgyon, hanem ohajtaná, ennek alkalmatosságával, azt a mivel az Isten meg-áldotta volt, hanem általláthatatlan rendeléseiből ismét meg-fosztotta tőlle, ujra ki-dolgozni.

Hosszas volna, Kegyelmes Uram, mindazokat a történeteket és környüállásokat, mellyeken által ment levélben meg-írni: légyen elég azt, maga utosittása végett, Excellentziádnak jelentenem, hogy boldog emlékezetű Ferentz² Császárunk ennek tincturájával, maga tulajdon kezeivel tingált bizonyos quantításu aranyot, mely alkalmatossággal ötet Bergratfjáis tette, és ha Insprugban halála nem következett volna,³ ugy edgyütt elkezdették volna a kőnek ki-dolgozását: de tettzet az UR ISTENNEK egyébként rendelni íránta.

Ez nem tsupa költemény, Kegyelmes Uram, hanem valóságos, és sok érdemes emberek előtt tudva lévő történet, mely akkor a mi Chymica respublikánkban egész epokát formált. Magamis esmértem, akkori virágo, vagyis inkább deliráns állapottyában, és gyakran segélytettem a fáro játékos asztalokhoz (:a hova az öszvetodult sok emberek miatt alig lehetett közszelíteni, kívált hogy ő ugyis kitsin termetű): 10. 12. Souverain-nel meg-rakott kártyáit bé-nyujtani; és talám éppen ezis volt, a többiek között, edgyik oka, hogy az ISTEN meg-vonta tőlle áldását, mellyet job végre kellett volna fordítani.

Tudnék másokatis elő hozni, Excellentziád előtt esmérteseket, kik bizonytságot tehetnének a dolog valóságáról, de szükségtelennek látom lenni, mert itt sem tsalárdtság [sic!], sem költség nem subversál, minthogy ő semmit egyebet nem kíván, hanem az alatt az idő alatt valo táplálását, mig munkáját végre hajhattya, egy két darab rongyot meztelenségének be-takarására, és a dologhoz meg-kívántato ıvegeket és materiálét, mely alig 30. vagy 40. forintra megyen. Az eledelek Excellentziádnak semmibe sem kerülnek, minthogy kővér konyhájáról nékieis elég juthat; a ki mustrálando Garde-

¹ Széchenyi Lajos (1781—1855).

² I. Ferenc (1708—1765), német császár.

³ 1765-ben, aug. 18.-án hunyt el.

robájában mindenkor tanáltatik számárávalo viseltes ruha; azt a 30. 40. f[orin]tot, meg szolgállya instructiojával.

Már pedig, ha az ISTEN keze munkáját meg-áldgya, ő azt igéri, hogy jötevőjével, kinek segéltsége által el-vesztett vagyonyjának ismét birtokába juthat, meg-fogja fáradságának gyümölsét osztani, valamint szintén, hogy a munkátis szemei előtt dolgozza ki. Egy szóval, Excellentiád itt semmit sem risquiroz, mert ő egy xr pénzt sem kíván maga kezébe, mint az erszény mettszők szoktanak tenni, kik bizonyos summát igekeznek ki-tsalni, az ifiu grof számára pedig oltsob Instructort nem lehetne tanálni; és tsak az a gyönyörűségis, mellyet Excellentiád a dolog közben elő-fordulo külömb-külobmfele [sic!] jelenségek által fog tapasztalni, kedveseb lészen két három annyinál, mint a mit erre forditt. A többit, ha szerentsésen végződik, mint Isten könyörületességéből ingyen szármozott különös meg-betsülhetetlen ajándékat, olybá kell örökös háládatossággal fogadni. Azt mondgya a Frantzia: Ce qui vien par la flutte, s'en va par le tambour; hanem ellenkező lenne éppen Excellentiádnál, Ce qui s'en est allé par la flutte, est retourné par le tambour. Amit Excellentiád Bornnál¹ elvesztett,² itt százszor és több-szöris meg nyeri.

Ujrais repetádom, Kegyelmes Uram, hogy bár mely notorium légyenis az, hogy ezen szegény legény birtokában volt a Böltsek kövének, arrol mindazonnáltal mégis kezességet nem vállalhatok magamra, hogy másod-szoris ugy fog nékie succedálni, mert azon az Isten tartya szent kezeit. Ő ugyan tsalhatatlannak állittya successussát: magam pedig abban vettem leg főb remenségemet, hogy egy oly jötevő nemess sziv, mint a millyen az Excellentiáde [sic!], nem lehet, hogy Isten előtt kedves ne légyen és áldá-sainak az emberek közöttvalo ki' osztására eszközül ne válaszsza; valamint szintén, hogy magamis örvendezni fogok, ha közbenjárásom által juthat ily meg-betsülhetetlen kintshez, és az általis meg bizonyithattam, hogy egész magam el-ajánlásával legyek

Excellentiádnak

Béts 22. Juny 793.

alázatos szolgálja 's tisztelője

Bárótzsi

(Negyedretű iv. Boríték nincs.)

Révai Miklós levelei.

1.

Méltóságos Gróf!

Kegyelmes Uram!

Reménlem, vette már Kegyelmes Uram Költeményes Gyűjteményemnek³ első Darabját.⁴ Úgy bízom, érzeni fogja, a' sok hasznon kívül, Nyelvünk'

¹ Born Ignác (1742—91), osztrák mineralógus.

² L. Born levelét Széchenyi Ferenchez («Wien den 14^t Xbri 790»). Nemzeti Múzeum levéltára. Széchenyi-levéltár. Fasc. 6102), mely az említett üggyel alighanem összefügg.

³ Révai az ő-t és ű-t mindenütt úgy írja, hogy a betű fölé két pont közé foglalt vesszőt tesz.

⁴ A magyar költeményes gyűjtemény 1786. esztendőben. Első darab. Győr 1786.

méltóságának fen maradására is mi igen szolgál ez az én Iparkodásom, kivált ilyen készüléttel. És vajha azon képen foganatos is lehetne alázatos kérésem!

Sok ellenkező akadályok keresztül fűzik dolgomat. Már kétszer hátráltattam, hogy fogadásom ként a' meg határozott időkre ki nem jöhettem Darabjaimmal, a' miért nagyon vesztettem hitelemet a' Magyarság előtt. Az az oka, hogy most is harmadik ígéretemre keveset hajtván tsekélyül jó a' segedelem. Most is hátráltatom tehát, és és [sic!] itt is egyszer fen akadván, már füstbe megyen minden iparkodásom, ha tsak még a' Föebb Rend különösen [sic!] nem segít.

Én itt fő képen Kegyelmes Uramhoz folyamodom, és alázatosan kérem, hogy tsak költsön is méltóztassék annyi pénzt adni, leg alább 50 aranyat, a' mennyivel neki erősödvn, a' Szent Leopoldi Pesti Vásárra, a' mint fogadtam, a' többi öt Darabokat is ki botsáthassam, és a' Hazának még mutat-hassam!

Akkor már nyilvánságosan latván [sic!] a' Magyarság, hogy vagyon valami a' dologban, azonnal oly buzgon elő segít, mint első ígéretemre fel gerjedezett, kivált, hogy megint óltóbban szándékozom adni a' Darabokat. 'S egyszer a' dolog jó karba jövn, már magától is könnyebben fog nienni. Akkor az utánn lefizethetem a' költsön adatott pénzt is, leg alább darabonként. Egyebet ki nem gondolhattam a' dolog elő mozdítására még szorúlt ügyemben.

Kegyelmes Uram! ezt meg sem érzéné, 's még jót is tenne mind velem, mind pedig a' Magyarsággal. Ugyan ezt vetem közbe, ezt a' ditső Hazát, kinek oly szentséges a' neve, kiért oly édesek fáradozásaink, meg ne vesse könyörgésemet, gyámolítson ezen segedelmével, 's előbbre vigyen vég tzéloom felé. Várván a' vigasztalást, és magamat kegyes pártfogásába ajánlván, vagyok mély alázatossággal

A' Méltóságos Grófnak
Kegyelmes Uramnak

Győrött 27 Julii 1786.

Leg kisebb szolgálja
Révai Miklós mp.

(Negyedretű iv. Boríték nincs.)

2.

Nagyméltóságú Kegyelmes' Ur!
Kegyes Uram és Pártfogóm!

A' Kegyelmes Úrnak oly sok ízben hozzám mutatott hajlandóságát, tudom, tsak azzal az eggyel érdemelhettem: hogy Magyar szívemet, melyet különösen a' Magyar Literaturának elő mozdíttatásában buzgódo igyekezettel mutattam, betsülte bennem a' Kegyelmes Úr. Ezen igyekezettel, gondolom azt is, annyival nagyobb tekéntetet nyerhettem: a' mennyivel több inséges akadályok háborgatták 's hátrálták fel tétetett hazafíi jámbor szándékomat. Mert inségből inségbe dülő állhatatlan szomorú szerentsémben tsak ugyan állhatatos voltam mindég a' Haza szeretésben, a' Haza szeretés-

¹ A levelet Fraknoi Vilmos már ismertette s részben közölte is. *Gróf Széchenyi Ferencz* 189—90 l. — A levélre vonatkozólag v. ő. u. o. 188—90. l.

ből fel elevenedő hasznos törekedésben. Es bizonynal, ha ezektől ment lehettem volna, munkáimból már eddig is sokkal többet mutathatnék: és, ha csak ezek után is meg menekedhetném, a' mikbe kezdettem, azoknak telyesítettésekhez hamarabb juthatnék. Most a' napról napra inkább nevedő nyomoruság azzal rettetget: hogy mind ezek az igyekezetek el eső kedvvel együtt vesznek el. A' Kegyelmes Úrnak hazafíui nemes indulatja, azután, a' mik ebből származnak, a' köz hasznot hajtható polgár társának nyomoruságán nem csak keserülő érzékeny szíve, de annak könnyebbedése kézen készen hajló kegyessége is engem' arra gerjesztenek: hogy ugyan a' Kegyelmes Úrhoz bátran folyamodjam, 's keserves állapotomnak ha csak valamely részről való enyhülésére is hathatós segedelemért telyes bizalommal esedezzem.

Sok képtelen üldözés zavarta életemet, hogy magával tehetetlen fiatal koromban, természetem' hajlandósága ellen, színes ámitásokra, szerzetbe állottam.¹ Minden hányatásom főképen ezen egy okból következett. Ezer felé kelletett küszködnöm, hogy ezen erőszakos állapotból olyanra kaphassak ki: a' hol természetemet követvén, nagyobb nyugalomban, jelesebben szolgáljam Hazámat.² Sok bajjal, elég későre, el értem már vég tzelomat: alkalmasént le tsillapodnak már ezen változásomért helytelenül buzgódo háborgatóim is. Ki szállhatok ellenek számos és hiteles bizonyságokkal: hogy jámbor életem mellett buzgó és fáradhatatlan vagyok minden hivatalomban, hasznos törekedésű szolga a' Hazában.

De az alatt, míg ezen akadályaimmal küszködtem, hogy nyilván való jelekkel annak mutassam magamat, a' ki valósággal voltam, vagyok is, szívemnek természetes indulatja szerént: szükségképen következett, jó nevem fen tartása mellett, más nyomoruságban való keveredésem. Dolgoztam a' Magyar Literaturában, segedelem nélkül, nagy költséggel, 's meg buktam benne. Györött kilentz esztendeig folytattam a' Rajzoló Oskolát, 's hogy annak kellemetességét 's hasznos voltát nyilvánságosan mutathassam, a' Várasnak keménykedése miatt, kéntelen voltam azt saját pénzzel támogatni.³ Azon kívül, hogy háborgatóimnak törekedéseiket elnyomhassam, hol Bétsbe, hol Budára kelletett rándúlnom: az Igazság Székéhez utat törnöm: itt is, amott is, a' költséges utazáson felül, ugyan ismét nagy költséggel időt vesztegetnem. Mind ezekkel annyira nevededtek adósságaim hogy bár szép fizetésemet is egészen elnyelik.

Illyen állapotban, kimondhatatlan, mi nagy inségben töltöttem már Uj Hivatalomnak első esztendejét itt Esztergamban. Adóssággal 's pénz nélkül jöttem ide épen téli időre. A' kezdetet hitelre, 's újra költsön fel véttefett pénzzel kelletett tennem a' jövő angáriáig. El jött az angária, fel vettem fize-

¹ L. Bánóczi József, *Révai Miklós élete és munkái* (1879) 17. s k. 1.; erről a kérdéstről elég jól tájékoztat s a lélektani mozzanatok elemzését is megkísérli. Csaplár Benedek, *Révai Miklós élete* 1881. I. k., 35 s k. 1. több anyagot nyújt ugyan, de véleménye bajosan fogadható el.

² Révai saecularisatiójára gondol, mely 1794-ben történt meg. V. ö. Csaplár, i. m. IV. k. 100 s k. 1. Csaplár ezen fejtegetéseit azonban fenntartással kell fogadnunk.

³ Csaplár, i. m. IV. k. 242. l.

tésemet, ki elégettettem, 'a kiket lehetett: azzal ki fogytam egészen a pénzből, 's a' másik angáriáig megint úgy, mint először, hitelre 's adóssággal kellett élnem. 'S ilyen kezdettel tsak így vesződöm angáriától angáriáig, azon egy, sütt hová tovább mind nagyobb nyomorúságban. A' régi adósság nem fogy, új is nevekedik mellette a' rabátokkal, a' hitelbe adóknak keménységök miatt. Azon kívül, hogy még is szükségét látok, rongyoskodom, szert hivatalomhoz képest a' szükséges könyvekre nem tehetek: szidalmat, motskot, gyalázatot kell szenvednem, a' reám járó, 's reám irkáló hitelesektől. Keserűség, inség, és tsak nem kétségbe esés az életem. A' Magyar Literaturának üzésében naponként hül buzgóságom, el hal minden elevenségem.

Kegyelmes Úr! esedezem alázatosan, méltóztassék ezen inséges állapotomat' kegyesen érző szívére venni. El veszek egészen, ha tsak olyan Nagyságok nem segítenek rajtam: kiket a' Hazaszeretés a köz jóért buzgódi jámbor fiakan való könyörületességre szokott indítani. Ezeknek számokban főképen a' Kegyelmes Úrban vetem bizodalमत. Méltóztassék kegyes jó szántából valami segedelmet nyújtani: hogy tsak vagy egy részében is könnyebbüljön olly igen meg szorúlt és elkeserített állapotom. A' Kegyelmes Úrnak nemesen gondolkodó Nagy Lelke abban fogja gyönyörűségét találni: hogy Édes Hazájának bennem egy buzgón és hasznosan munkálkodó szolgáját fogja holtából ezen kegyes adakozásával új életre támasztani. Lekötelez magának egy olly jámbor szívet, a' ki a' háládatosságot, mind magában, mind nyilván holtig fogja leg édesebb és leg szentebb kötelességének tartani. A' ki is, midőn ismét ajánlja tellyes bizodalommal szegény ügyét a' Kegyelmes Úrnak véle született különös kegyességébe, marad holtig mély tisztelettel

A' Kegyelmes Úrnak

Esztergamb. 26 Dec. 1797.

Alázatos hív Szolgája
Révay Miklós mk.

A levél mellett *Copiae* címmel öt okirat másolat van. Ezek:

1.

Infrascriptus testor Admodum Reverendum Patrem Nicolaum Révay e Scholis Piiis eo tempore, quo in Academia Regia M. Varadinensi Philosophiae Professoris Extraordinarii vices sustinuit, ita muneris sui partes omnes explevisse: ut indefessae industriae, acris ac profundi ingenii, eruditionis item non vulgaris, luculenta dederit specimina. Porro morum svavitatem amorem, et aestimationem aliorum, sibi mirum in modum conciliavit. Quod mei iudicii testimonium tanto libentius illi praesto, quanto maiori dolore abitum illius prosecutus sum. Sign. M. Varadini. die 23 Julii, 1788. (L. S.)

Michael Horváth

Director Acad. Localis m. p.

2.

Nro 126. Perillustris Domine Director Localis! In nexu praestitae pro Primo Semestri Anni 1792/3 de Scholis Primariis et Capitalibus Relationis intimat Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium datis die 21 Julii a. c. sub. Nro 13944 Literis: — Patrem Nicolaum Révay Graphidis Magistrum, qui singularis prorsus zeli, et distinctae applicationis suae Specimina in

Delineationibus suorum diversae Religionis Scholarium de Semestri in Semestre cum satisfactione exhibet, nomine Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii collaudandum esse. — Quod ipsum Praetitulatae Dominationi Vestrae fine congruae Executionis hisce communico. Datum Quinqueecclesiis die 28 Julii 1793. Praetitulatae Dominationis Vestrae Servus Obligatissimus Joannes Bachmann m. p. Inspector Regius. Domino Directori Primariae Nationalis Scholae Jaurinensis.

3.

Nro 23748. Admodum Reverende, Reverendissime Domine, nobis observande! Erga Remonstrationem Suae Maiestati Sacratissimae circa peculiarem Industriam per Professorem Graphidis Jaurinensem Patrem Nicolaum Révay ad promovendum hocce Institutum impensam, abhinc factam, Eadem Sua Maiestas Sacratissima clementer rescribere dignata est: ut Regium isthoc Locumtenentiale Consilium memorati Professoris propter laudatos Eiusdem Conatus occurrente occasione iustam reflexionem habeat. Quae Benigna Resolutio Regia Praetitulatae Dominationi Vestrae ad praestitam Eiusdem de dato 6 Augusti a. l. in hocce Merito Relationem fine edocendi prae-laudati Professoris hisce intimatur. Datum ex Consilio Regio Locumtenentiale Hungarico Budae 11 Octobris 1793 celebrato. Praetitulatae Dominationis Vestrae Benevolus ad Officia parati C. Josephus Haller m. p. C. Franciscus de Nádasd m. p. Coll. Domino Superiori Studiorum Directori Districtus Literarii Quinqueecclesiensis.

4.

Raab. Diese Zeichnungsschule ist, so wie die ganze Einrichtung derselben vortreflich; die 46 Stück eingeschickter Musterzeichnungen sind sehr schön, die Ordnung unverbesserlich, der Eifer des Lehrers unermüdet, der Nutzen unausbleiblich; und es bleibt nur der Wunsch übrig, dass die Geschicklichkeit, und die rasche¹ Bestrebung des Lehrers hoher Orten möchte bemerkt, und diese Schule allen übrigen Nationalschulen zum Muster ausgestellt werden. Wien den 29-ten März 1795. Ferdinand von Hohenberg Director m. p. Vincenz Fischer m. m. der k. k. Akademie Rath und Professor der Baukunst. Andreas Fischer m. p. der k. k. Akademie Rath und Professor der Baukunst.²

5.

Lecturis Salutem a Domino. Infrascriptus praesentibus recognosco et testor Admodum Rndum ac Ct. Dominum Nicolaum Révay Almae Dioecesis Jaurinensis Presbyterum Secularem, in Regio Gymnasio Strigoniensi Primae Humanitatis Scholae Professore, anno superiore Scholastico 1796/7 ea contentione animi, in implendis officii sui partibus versatum esse; ut is in adeundis Scholis eractam accurationem, in conservanda disciplina assiduam vigilantiam, in provehendis suorum Discipulorum literariis progressibus indefessam sedulitatem, cum multae et solidae lectionis adprobatione, ac singulari sui etiam commendatione prodiderit. Mores item Statui suo per omnia conformes, ac in exempla Juventutis Scholasticae apprime compositos

¹ Három betű kizsakadt.

² Ez a rész gót betűkkel van írva.

constanter exhibuerit. In quorum fidem haec Gymnasii Sigillo munita, communi svadente Justitia, dedi Strigonii, die 12a Xbris 1797.

(L. S.)

Josephus Andaházy m. p.
-Gym. Strig. Director Localis.

(Ivrét. Boríték nines.)

Palóczi Horváth Adám Széchenyihez.

1.

Nagy Méltóságú Gróff, Királyi-belső-titkos-Tanátsos Úr
Kegyelmes Uram!

Nemzetes Dervarits Mihály¹ Fiscalis Ur, a' múlt Hónapnak vége tályán bizonyos Föld-mérő munkára kért Excellentiád' nevével engemet, úgy-mint hogy a' Nagy Kutasi Pőrösnek új ábrázolatot tsináljak, és az osztály Lineát 's határ halmokat belerakjam; 's ezen fáradságotokkát ollvan tartózkodva kérte tőlem, mint-ha én tsekély rangomhoz, sőt akarmelly [sic!] nagyhoz is, a' Föld-mérő Tudományt alatsynnak, vagy illetlennek tartanám; vagy ha bár akárki annak tartaná is, mintha Excellentiád' kegyessége meg-nem kívánhatná tőlem, hogy azt meg tselekedjem: holott már más jó Barátim által önként könyörgöttem, hogy illyesben, sőt mindenben, valami tsak tsekélységemtől telhetik, méltóztasson Excellentiád' velem kéméltetlenül parantsolni. Ez tsekély fáradságot meg-is tettem tellyes készséggel, és a' munkát fent tisztelt Úrnak által adtam.

Nem tudta talám azt az én jó-akaróm, Dervarits Ur, hogy én Excellentiádnak nem tsak azon kegyességéért vagyok kötelesse, mellyel a' Tudományokhoz, 's különösen a' Magyar Tudosokhoz viseltetik, hanem másodmagammal három ezer Forint mag-pénzel is adóssa vagyok, mellynek fele engemet illet. Engemet ellenben ugyan ez piritott meg egy kevéssé, hogy el-késtem könyörgő Levelemmel Excellentiádat megkeresni, 's adósságom' le-törlésére dolgoz'kérni: úgy hogy, a' mit eddig Excellentiád' Nemes szánakozásába vetett bizodalomból egész bátorsággal merészlettem volna írni, sőt a' minek szóval való jelentésére, már egy izben személljem szerént is fel-mentem Sopronyig, de udvarolnom Excellentiádnak szerentsém nem lehetett; azt már most némelly szemérmes tartózkodással 's Orcza pírú-lással kell el-kezdenem; ne hogy talán tsekély fáradságonnak jutalmául láttassam kérni azt, a' minek fejében inkább vissza fordítva szolgálatot és munkát kerestem: Megkell mind-az-által tennem ezt az Orcza piritó lépést, és azt ezzel a' vigasztalással, hogy Excellentiád' Füredi multságinak vége felé, jó Barátim előtt erántam kegyes szánakozását méltóztatott mutatni, tsakugyan, némelly maga-hitt bátorsággal teszem-meg.

Első szerentsétlen Házasságon² való szánakozását méltóztatott Excellentiád' Fráter István barátomnak ki jelenteni, mint akkor először hal-lott új dolgon: én ott is meg tsalatkoztam, úgy vélekedvén, hogy többet tud Excellentiád' mind abban, mind más több szerentsétlenségimben; elegt

¹ Egyházasküki Dervarits Mihály († 1814), zalavmegyei ügyvéd és táblabíró. L. Nagy Iván id. mű, III. k., 290., 291. l.

² Oroszy Juliannával, kitől 1793-ban vált el.

giettem azután, azt élő szóval elő beszélni, de már késő volt. Valóban, ha el-gondolom, miként áldott meg engemet az Isten, 's mikkel látogatott-meg az ő Gondviselése születésemtől fogva, és szerfelett való tulajdon iparkodásim miket érdemlettek volna: száz közül egyet alig találok, a' ki annyival tartozzon az Isteni Gondviselésnek, mint én; 's egyszersmind, a' kinek olly nagy szüksége legyen a' Nagy Szivek' szánakozására: mert szegény sorsú születésemből, a' betsület szárnyán, megelégedésem is fellyül emelkedtem; de tsoportos szerentsétlenségim utóbb, tsak-nem az el-élésre is tehetetlenné tettek. Ollyan állapotomban lettem sok Nagy Lel-keknek Barátjává, midőn leg virágzóbb sorsban valék, és senkinek segítségére szükségem nem volt: azomban rövid idő alatt, meg-hitt Barátim közül találkoztak, a' kik segítettek szerentsétlenné lenni, és pedig kész akartva. A' k. kamarátúl, némelly Tihanhoz [sic!] tartozó Pusztákat ki-árendálván az Uradalmi Tiztség, előre fel szedte a' pénzt tőlem, ollyanokért is, a' mellyeknek soha birtokába nem bocsátott, és az igazságtalanul fel-szedett árenda, 's más károsítatások, két esztendő alatt Öt ezer forintra mentek; akkor erővel a' jószágból ki vertek, a' boldogúlt Josef Császár parantsolat-jából: és már három esztendőtől fogva be nyújtott több rendbeli könyörgő Leveleim után, semmit az F. Udvartúl egyebet nem nyertem, hanem azt: hogy többet hívén a' Felsőbb igazgató székek a' Tisztek' jelentéseinek, mint az én hites bizonyságimnak, még inkább ők kereskednek én rajtam. Ez még el sem múlt, midőn hitetlen Feleségem, kire nyölcz esztendők alatt, szeretetből 's Házasi köteleességből, mint egy negyedfél ezer forintot el-vesztegettem, tartván attúl, hogy az övéreszorúlok, el-hagyott: kitül hogy békességesen meg szabadúljak, 's még ifjabb esztendeimben boldogabb házasságot tehessek és magamat hosszas törvény-folyamattal ne keseríttsem; minden terhet magamra kellett vállalnom: 's annyivá lennem, hogy jó Barátim segítségére, 's rész szerént kezességére kellyen szorúlnom. Ősi örökségemen kívül, (melly, mennyi léssen, mivel még Édes Anyám él, nem tudhatom, de bizonyosan tsekélység) az egy Füredi épületemnél egyebem nints. Elszegényedésemről való hirettetésem, hogy mellyékes tekintetből házasodván, gazdag Feleséget vehessek, nem engedi, mellyet egyéb-aránt, ollyan, a' millyen, magam alkalmaztatása után várhattam volna: és így semmi egyéb remény-ségem nem lehet, hanem iparkodásom után várható sorssom' jobbra fordúlása.

Igy akartam én ezt, vagy még bővebben, minden környül állásimmal Excellentiád előtt szóval le-festeni; 's azt, hogy Excellentiád költsönözött pénzze, nálam nem jó helyen vagyon, mély alázatossággal megvallani: de mivel jó vérem nem engedi, hogy akarkit, annyival inkább olly jó kegyes Uramat meg károsítsam, azon könyörgeni; a' mint imé tsekély soraimban könyörgök: hogy maga Excellentiád méltóztasson benne módot mutatni, hogy a' költsönt, eszemmel 's két kezemmel le-szolgálhassam. mellyért, még szolgálatom mellett is örökös haláadással vallom magamat Excellentiádnak kötelesnek. Ha ezen bizodalمام kéntelen lessz meg-tsüggedni, 's illyen móddal adósságotmúl meg-nem-menekednetem; azon esetre, magam fogok még egy módot, (de a' melly már utolsó léssen:) Excellentiádnak javallani; hogy Excellentiád se károsodjon, és én is több hitelezőimet, illy nyomorúlt sor-somban, idő előtt magam ellen ne támasszam: mellyel mindazonáttal addig

várákozom, míg Excellentiádnak kegyes válasszát nem veéndem. Ki többire nagy Kegyességeibe zárt mély alázatos tisztelettel vagyok

Excellentiádnak

Füreden 17^a Septembr[is]
1793.

hiv alázatos szolgálja

Horváth Ádám mp.

(Negyedréttü iv. Boríték nincs.)

Közli: VALJAVEC FRIGYES.

TOMPA MIHÁLY LEVELEI BAJZÁHOZ ÉS FÁYHOZ.

A Nemzeti Múzeum irattárából adunk itt néhány Tompa-levelet. Az 1., 2. jellemző a 25 éves költő szerénységére. A 3., 4. a Fáy András iránt érzett meleg nagyrabecsülésére.

1. Bajza Józsefhez.

Tekintetes szerkesztő úr!

Mélyen tisztelt Jóuram!

Nem számítom ugyan magam azon ifjak közé: kik a szegény Pegazust minden áron a Heliconra törekednek sarkantyúzni: de miután az *Athenaeum* nagybecsű lapjain néhány jámbor verseim helyet nyerni szerencsések valának, bátorkodom ezen újabakra nézve is a Tekintetes Úr kegyességét, illő szeméremmel s alázatos tisztelettel kérni.

Két ifju fölszólíta: zárnám magaméihoz s küldeném föl verseiket, egyiknek ugyan javallám: rövidítse, másiknak: javítsa meg: de ők feltételök mellett maradván, kéréseiknek engedni kénytelen valék.

Egyébiránt mély tiszteletem mellett vagyok

Sárospatak 1842 5. május

Tekintetes szerkesztő úrnak,

mélyen tisztelt Jóuramnak

legalázatosabb szolgálja

Tompa Mihály

2. Bajza Józsefhez.

Tekintetes szerkesztő úr!

Nem írhatom le az érzelmet, mely meghatá keblemet nagybecsű lapjának — melynek megküldésével csekélységemet szerencséltetni oly kegyes vala — vételekor.

Fogadja a Tekintetes úr szivem egyszerű, de tiszta háláját! mely azon forró óhajttással párosul, vajha megnyerhetné helyben hagyását minden, mit gyöngö tehettségem adni képes leend!

Küldöm ezen egypár versezettel a Kovács Andor barátomnak már régen átadottat, kit bár megbiztam, hogy Pestre érkeztek azonnal adja át

a tekintetes úrnak: de azt — meg nem foghatom miért? — mindeddig sem tevő.

Többire magamat kegyességébe ajánlva vagyok
Sárospatakon febr. 12. 1843

a Tekintetes úrnak
 alázatos szolgálja
Tompa Mihály.

3. Fáy Andrásához.

Beje november 23. 1847.

Tekintetes úr! a kegyességéből nyert «Óramutatók» példányait szétosztogattam s azok nevében, kik részesültek benne, őszinte köszönetet mondok.

Az adatok végre itt volnának! oka nem vagyok, hogy még csak most indíthatom útnak. Nálunk a közlekedés csupán történetes, pár hétig kell lesni az alkalmat, s ismét annyi ideig lesni a választ. Sok kínom volt e csekély munkával! ezt nem a magam érdeméül kívánom felrovatni, de közleményem lehető hiányos voltának igazolásául. Leírtam a 7 kérdést s elküldözém ide-oda; Isten tudja nem értették meg! nem tudták mit akarok! kaptam aztán oly adatokat, melyeket nem használhattam, kaptam hiányos közléseket; itt a születettek, ott a megholtak, másutt ismét a lelkek összes száma hiányzott; míg aztán ezeket három-négy tudósítás után kifoltozhattam elmúlt az idő!

Ime épen most kapom Hanváról az évenkénti elhaltak számát; lehetetlen meg nem ütköznöm azon különbség fölött, mely a születettek nagy és a halottak kis száma közt van. — De kitől kérjek tudósítást? ismét egy hónap kell, míg annak okát megkérdem.

Szóval hanyag nem valék, s még is nem úgy ment a dolog mint szerettem volna!

Egyébiránt minden tisztelettel vagyok

a tekintetes úrnak
 alázatos szolgálja
Tompa Mihály.

4. Fáy Andrásához.

Tekintetes ur!

Szívemből tisztelt kedves Urambátyám!

Midőn szerencsém van becses, és engemet felette megtisztelő, felhívása következtében az emléklapot idezárva visszaküldeni, nincs lelkemnek forróbb óhajta, mint hogy a kedves urambátyám becses életét, mely nemzete emelkedésének s irodalmának hasznára s büszkeségére folyt mindenha, hozzátartozói körében a jó Isten még számos évig nyujtsa; s hogy azon atyafiságos szeretetben s bizodalomban, mellyel engem oly büszkévé tőn, tovább is és mindvégig megtartani méltóztassék. Önagyságának kezeit nőmmel együtt csókolva,

Hanván ápril 12. 1856

teljes és igaz tisztelettel vagyok
 kedves urambátyámnak alázatos szolgálja s holtig tisztelője
Tompa Mihály.

Közl: HEGYALJAI KISS GÉZA.

ISMERETLEN KÖZÉPKORI MAGYAR VERSSOROK.

Két középkori magyar szövegrészletre hívom fel a figyelmet. Azt hiszem, bizonyítékaimmal sikerül verses voltukat valószínűvé tennem.

I.

Az *Apor-k.* prózai *Veni redemptor*-fordítása végén levő doxologia:

Dicsőfegh legen att'anak	vigasztalando s' lelekkel
es őnőn čuppa fíianak	mend őrőkkel őrőkke
	[Nyt. VIII., 231.]

Latin eredetijét a következő sorokban jelölhetjük meg (Drewes-Blume, *Analecta hymn. mediæ ævi*, LII. 169.)

Deo patri sit gloria	Cum spiritu paraclito
Eiusque soli filio	Per infinita saecula.

A fordítás verses voltát bizonyítja elsősorban az a tény, hogy doxológiánk négy sora közül három nyolcszótagú (5/3) s a negyedik sorban is csak egy szótaggal van kevesebb. Érv továbbá a versesség mellett az is, hogy doxológiánk sorainak szótagszáma megegyezik a latin eredetivel. A *Deo patri* = *attának*-fordítást is a verselő buzgóságának tulajdoníthatjuk.

Még akkor is föltehető a doxologia verses volta, ha számba vesszük, hogy a *Veni redemptor*-fordítás prózai. A doxológiákat nem egy meghatározott, hanem több különféle himnusz végére szokták alkalmazni. A mi négy sorunkat tehát egy verses himnusz-fordítás végéről csatolhatták az *Apor-k.* *Veni redemptor*-fordításának prózai magyarjához.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a *Döbr.-k.*-ben is megtalálhatjuk az itt közölt latin doxológia verses magyarját¹: ha ezzel összevetjük az *Apor-k.*-beli fordítást, látjuk, hogy ez semmivel sem marad el a *Döbr.-k.* sorai mögött.

II.

Horváth Cyrill 1923-ban² hat más imádság mellett a *Winkler-k.* Mária-epeségekhöz kapcsolt imasorozatának is ütemezte egymás részeit. Azonban — úgy látszik — épen az a részlet kerülte el figyelmét, amely szinte kétségtelenül verses alkotásnak mondható. Így joggal hitte Horváth János³, hogy a litánia-ritmus példáival van dolgunk.

A szövegrész, tizenkét sorra terjed. Ime:

Mykoron te zent fyad	kennya helieeth mindőn nap
menyorzagba fee! mene	megh holoth ziz Maria
te ez földőn maradal	keferű kőnvet hullataal
nagh siralmal lakozaal	fyad kennyat edőfőn firataad
Mygh fyadath ihűst xpűft	zent halalaath eltődiglen
zemeyddel nem lataad,	zenth zyvedbe tardaad (!)
	[Nyt. II., 193.] ⁴

¹ dicsőfeg attan[ak] iftennek. vigasztalo zent lileknek.
es egy őnőn fíianak. immar: es mind el őrőke [RMKT, I², 134.]

² A *Döbr.-k.* alulfarkas ö-jét ő-vel, nagy L-alakú cs-jét cs-vel, vesszős g-jét pedig gy-vel jelölöm.

³ Irodört., 1923. 10—16. l.

⁴ A *Középkori magyar vers ritmusa*, 1928. 126., 129., 144. l.

⁵ *Winkler-k.* alulfarkas w-jét, melyet a Nyt. fölül e-s w-vel jelöl, nyomdai okokból ű-vel jelzem.

Az első nyolc sor hibátlan hét szótagú sorfaj, csak az 5. sorban van több egy szótaggal. A további négy sorban már nem annyira ép a ritmus; de itt is egy-egy szótag csupán az eltérés a hetes szótagszámtól, ha az eddőfn szót későbbi betoldásnak vesszük. A szövegromlás föltevését pedig megengedné a 9–10. sorbeli értelemzavar.

A szöveg verses volta mellett szól az is, hogy szövegünk valószínűleg latin versre vezethető vissza. Horváth Cyrill a *Hortulus animae Aue dulcis mater Christi* kezdetű versére gondol, mint forrásra.¹

Hadd álljon itt a mi szövegünknek megfelelő rész:

Aue que post mortē Christi:	eius plena fuspirii:
dolendo fepe vidifti:	ob penas quas fufceperas:
cuncta loca martirii:	ifta loca dum videras: stb.

[*Hortulus anime*. Nürnberg, 1520; a bécsi Nationalbibliothek példánya. Az itt közölt idézet a 76. levél b-lapjáról való.]

Arra vonatkozólag, hogy milyen lehetett a versképlet a szövegromlás előtt, nem szabad határozottat mondanunk. Gondolhatunk hetessel ($4/3$) váltakozó hatos ($4/2$) vagy nyolcas ($4/4$) sorokra is, de nem hagyhatjuk említés nélkül azt a gondolatot, hogy versünk esetleg tiszta hetes sorfajú volt. Ez az utóbbi mindenesetre érdekes volna, mert középkori verstörténetünk a hetes sorfaj önálló használatára csak egyetlen egy példát ismer: a verses Katalin-legenda befejező négy sorát.²

VÉRTES O. ANDRÁS.

ADAT KOHÁRY ISTVÁN ÉLETRAJZÁHOZ.

Koháry István életrajzírói tudják, hogy a költő tanulmányait a nagyszombati jezsuitáknál végezte, illetőleg, hogy atyja halálának híre 1664-ben őt itt érte. De mindegyik hangoztatja is, hogy «nem tudjuk, mikor került Nagyszombatba.» A budapesti tud. egyetem rektori levéltárában őrzött anyakönyv (*Album sev Matricula Almae Vniuersitatis Tyrnauensis Societatis Jesu*) pontosan megfelel erre a kérdésre:

Anno Dni 1660., 22. Martij sequentes inscripti sunt: . . . *Stephanus Kohary L. Baro principista.*

E bejegyzéshez utóbb (de még a XVIII. században) a következőket írta valaki: «Capitaneus Füleken(sis) ppr. fidelit(at)em erga S Mattem plus qm quadriennis captivatus a rebelli Tökölio post expugnatum vel potius praediatum ad desitionem auxilio Turcico vallatum Fülekinum. 1682. Mense Septembri Factus Judex Curiae.»

Nagyszombatban 1660-ban Trinkellius Zakariás a rektor és a lingvisták dékánja Otho Illés Szaniszló. Koháry nyilván őt esztendő tölött Nagyszombatban s 1665-ben ment Bécsbe.

GÁLOS REZSŐ.

¹ Irodört., 1923., 15. l.

² Császár Elemér: *A középkori magyar vers ritmusa*, 1929. 34. l.

BATSÁNYI JÁNOS KIADATLAN KÖLTEMÉNYE.

Juranits Lászlónak Batsányihoz írt leveleiből közöltem az irodalom-történeti vonatkozású részleteket. (IK. 1933. 317 és k. l.) Batsányi levelei, sajnos, részben elkallódtak. De megmaradtak és a Kisfaludy-Társaság levéltárában vannak ugyancsak Juranits Lászlónak Kisfaludy Sándorhoz írt levelei. Ezekben Batsányiról is gyakran ír, mert hiszen Kisfaludy Sándor nem mert az internált Batsányival közvetlenül levelezni. Így azután Juranits néha szószerint idézi Batsányi levelét. Értenyben, 1824. nov. 13-án kelt levelében pld. ezt a részletet másolja le:¹

«Hogy Ő Felsege több napig itt mulatott az igaz, de én alkalmatlan-kodni nagy ok nélkül nem szoktam; és nem is volna szabad vagy illendő. Én meg elégszem sorsommal, halandó embertől nem kérek semmit, nem alkalmatlankodom senkinek. Az Isteni gondviselésre bízom világi Sorsomat, és tsendessen várom a vég órát. Tudom, és érzem jól én magam is, hogy valamint akárki más, és talán inkább mint más, valóban Hasznára lehetnék a Hazának, Nemzetnek, főkép a nyelv és Literatura mostani állopotyában, ha ott az ország Kebelében, és név szerint Pesten lakhatnám; de a Dolog nem én tőlem függ, 's az én környül állásim nem olyanok, hogy ebben szabad tetszésemet követhessem, holot még tsak azt a jövedelmet is mesze országbul veszem, a melyből élek. Ezt ugyan nékem Pestre is el küldenék; de mit tennék én ott most minden hivatal nélkül utolsó napjaimba feleségemmel együt. A ki ott még idegenebb volna mint itt? vagy hajdan Párisban? Huszontét esztendeig szolgáltam, tudgyák azt jól még Bétsben is, sőt egész életemet szolgálva töltöttem el, és még sem veszem most annak legkissebb hasznát, mivel magam tettem le az utolsó hivatalomat az akkori környül állások miatt. Most nyugodalomba élek szívesen bötsültetvén itt is, másut is minden emberséges és bötsületes emberektül, várván a mint mondám a végső órát, 's több izben sétálván a városon kívül azon temetőnél is, a melyben nemsokára majd az én hamvaim nyugodni fognak. Így rendelvén Sorsomat az Ég, nem zugalódom, és azt éneklek a Római Lantossal: Mea virtute me insolvo pauperiam sine date quero! Ha mind azon által hiszitek és gondoljátok, hogy utolsó napjaim othon, és az Budán vagy Pesten köz hasznót hajtának, én ugyan kész volnék, mostani nyugodalمامat is föl áldozni, 's útra indulni; de évégett szükséges volna a Nádor Ispán és más nagy Hazafiak közben járása által azt végbe vinnetek, hogy Ő Felsege a császár, méltóztatnék engemet a Pesti Museumhoz parantsolni, oly végre, hogy ott a Nemzeti Nyelvnek és Literaturának hasznára munkálkodjam, és szív szerint a Poéták és más nevezetes írók munkáinak ki adását tovább folytassam a mint el kezdettem.»

1826. aug. 20-án kelt levelében a következő részletet idézi:

«A Gyula szerelmét és az eredeti Játékszint meg hozattam Pestről, és pedig Póstán: nagy örömmel olvastam mind a kettőt, főkép az elsőt olly ritka gyönyörűséggel, mellyel azt a most élő Magyarok közt tsak ugyan egy sem olvashattya, minthogy a szép költemény senkit sem illethet és érdekelhet

¹ A helyesírás Juranitsé!

oly igen közelről, mint engemet. A Balaton mellyéki szép tájnak minden egyéb részei között különösebben és neveik szerint éppen a Szent György és Badacsony Szőlőhegye, és éppen Szigliget és Gyula vára voltak azok a helyek, mellyek én bennem a poetai érzést, és képzelődést fölbresztették, ha bár akkor tsak álomban sem jöhetet eszembe a jövendőről gondolkodni és azt vélni, hogy valaha valamikor verset szerzek. Egész könyvet kellene írnom le ha akkori dolgaimról, történetimről bővebben akarnék szólni. Mond meg ezeket a kedves szerzőnek és köszönd meg néki nevembe, hogy igen el találta hite, akaratya, szándéka nélkül oly igaz színekkel, oly elevenen le festette Gyulájában az én Szívem érzéseinek nagy részét is! — Vajha láthatnám ölölhetném még egyszer halálom előtt, beszélhetnék vele Szívem szerint.»

Néha költeményeket is küld Kisfaludynak. Így jutott el a *Várna és Mohács*, valamint *a magyar költő idegen messze földön* két költemény-ciklusa Kisfaludyhoz. Ezek már Toldy Ferenc kiadásából ismeretesek. 1827-ben azonban egy olyan költeményt küld Batsányi, mely mostanig nem jelent meg. Ez is a mohácsi vészre vonatkozik, de nem része az előbbi ciklusnak, mert attól eltérve hexameterekben szól. A költemény teljesnek látszik, de a papiros, amelynek mindkét lapján van a kézirat, alsó szélén már elfoszlott. Ezért a vers közepén mintegy két sor és a végén négy sor már csak töredékes. Így is megérdemli a közlést:

Emberi Nem! te, ki a' Föld' számtalan állatit, a nagy
Istenség' leg főbb tsuda áldásával, Az Észszel,
Bírván, meg győződ, s' magadat törvényes uroknak
Tartatod; a' tenger' fenekéről szinte az égbe
Fel hatsz, mindeneket ki szabott rendekre szorítván —
Meddig fogsz Te magad féket szaggatva dühödni,
És rövid életedet, természeted' ösztöne ellen,
Néki feszült ádáz barmok módjára emésztni?
Tí Hódítók! kik Nemetek' vesztére pokolban
Készített gyilkos tört hordoztok kezetekben,
Mellyet ezer meg ezer zokogó jaj szóra se hajtván,
Büszke kevélységből, ártatlan vérbe keverték —
Vajha le festhetném szemetek láttára! mit érzett
Szívem, mint dobogott, mint reszkedt, buba merülve
A' szomorú eseten gyötrődő fájdalom' árja:
A' mikor, ah szörnyű történet! rettenetes név!
Árva Hazám' temetője, Moháts, környékedet értem!
El hiszem, ámbátor kövé vált szívetek, és nem
Vér, hanem ártalmas méreg fakadoz ki belőle:
Mégis ez, olly iszonyú, hartzon valahára meg esnék
Itt el örökre talán, kedves Magyar or[szág]
. tündöklő hajdani fényre.
Itt valahány fű szál remeg a' napenyészeti szélben,
Annyi Hazájáért elesett Tsont fekszik alatta. —

Hej Szolimán Tsászár! vagy is inkább ember-öléssel
Hírt kereső Gyilkos! Mit nyertél ennyi veszéllyel?
Szép hírt, szép koszorút szerez a' boldogtalanoknak
Égbe kiáltások! Javaiknak füstbe menése,
A' menedék barlang' fel evő gyomrában az éhség
A' halavány tsetsemő fél-holt kegyes Anyya' ölében,

'S ilyen borzasztást támasztó, száz veszedelmek!
 Néro fel gyujtván Rómát, mint éktelen állat
 Gyűlölet, átok alatt élt, holt: — Te ki több birodalmak'
 Gyujtogatója valál, 's ezerek vérébe ferédtél:
 Melly nevet érdemlesz? hány átok férne fejedre?
 Már ha veszett kedved, Hohér! úgy hozza magával,
 Hogy ronts, öly: mért nem vettettél mérget előre?
 Így tsupa holt testek' halmán lett volna királyi
 Széked emelve, pogány uraságod, tiszteletére! —

Oh tí földi Nagvok! koronás fejedelmi személyek!
 Nemzetek' Országok' felséges Gondviselőji!
 Kik javaink' 's éltünk' bátorságára vigyázzván,
 A' gonosz ember ölést, 's ragadó tolvajt sanyarúan
 Büntetitek! mikor érhetjük, 's érhetjük e vall[yon]
 [A'] vér ontások végét? — A' józan Igazság
 [S em]beriség könyörög: hozzátok vissza
 békességet! — Szent Béke az
 megint nyomorul

Közli: GÁLOS MAGDA.